

Лекція 12.

Міжбюджетні відносини: специфіка правового регулювання

Функціонування єдиної бюджетної системи забезпечується за рахунок міжбюджетних відносин, які є з'єднуючою ланкою між державним бюджетом та місцевими бюджетами всіх рівнів. на перетині міжбюджетних відносин фокусуються інтереси всіх учасників бюджетного процесу, насамперед інтереси держави, як головного розпорядника фінансових ресурсів, та адміністративно-територіальних утворень, самоврядних територій, які є не лише споживачами фінансових ресурсів, а і їх економічною базою.

Параметри і характеристики бюджетної системи кожної країни залежать від політичного устрою держави – унітарного або федеративного. Стаття 2 конституції України 1996 року законодавчо закріпила унітарну державу, і відповідно до цього створена унітарна бюджетна система, яка містить дві ланки – державний та місцеві бюджети. Державний унітаризм країни справляє вирішальну роль на міжбюджетні відносини, які є взаємовідносинами між різними рівнями влади з приводу: а) розподілу видаткових повноважень і відповідальності між органами влади та управління різних рівнів; б) розподілу податкових повноважень і дохідних джерел між органами влади та управління різних рівнів; в) бюджетного вирівнювання і розподілу фінансової допомоги.

Під бюджетним унітаризмом необхідно розуміти таку організацію міжбюджетних відносин, яка базується на основі єдиних визначених і законодавчо закріплених державою принципів, інструментів і методів і спрямована на досягнення єдиних стандартів громадських послуг по всій території країни. У бюджетному унітаризмі організація міжбюджетних відносин визначається центральними органами влади відповідно до законодавства. Унітарна бюджетна система та унітарний бюджетний устрій є гарантом суверенітету країни і стабільності в регіонах згідно з їх фінансовими можливостями. За допомогою унітарної бюджетної системи

максимально використовується бюджетний фактор у врегулюванні інтересів соціальних груп і забезпеченні єдності, економічної і політичної цілісності України.

Правове регламентування міжбюджетних відносин в Україні громади, які реалізували своє право, утворивши органи місцевого самоврядування, потрібні відповідні кошти. ці кошти формуються у вигляді Державного бюджету та місцевих бюджетів, які є складовими бюджетної системи України. Стаття 140 конституції України гарантувала право територіальних громад – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах конституції і законів України, здійснюючи місцеве самоврядування. Існуюча практика передачі державних повноважень місцевим органам влади, виведення місцевого самоврядування із складу органів державної влади зумовлюють пошук нових шляхів забезпечення стабільності бюджетної системи, стійкості міжбюджетних відносин та необхідність в ефективному міжбюджетному регулюванні. Законом України «про місцеве самоврядування в Україні» передбачено, що право на утворення місцевих бюджетів належить усім територіальним громадам. це право передбачає і конституція України. У статті 16 Закону зазначено, що місцеві бюджети одного рівня не можуть бути включені до Державного бюджету України або місцевих бюджетів іншого рівня. Запровадження цієї норми Закону зумовлене потребою у ліквідації багаторічної практики, що існувала у радянські часи, щодо включення кожного бюджету нижчого рівня до наступного за рівнем бюджету.

Стаття 61 Закону визначає, що самостійність місцевих бюджетів гарантується власними та законодавчо закріпленими за ними на стабільній основі загальнодержавними доходами, а також правом самостійно визначати напрями використання коштів відповідно до чинного законодавства. Згідно із статтею 95 конституції України бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства

між громадянами і територіальними громадами. У процесі здійснення такого розподілу суспільного багатства між державою, територіальними громадами та окремими громадянами виникають специфічні міжбюджетні відносини.

Правове регламентування міжбюджетних відносин в Україні самостійними: держава коштами державного бюджету не відповідає за бюджетними зобов'язаннями органів влади АРК та органів місцевого самоврядування.

Самостійність бюджетів забезпечується, зокрема, закріпленням за ними відповідних джерел доходів. Згідно із статтею 142 Конституції України держава бере участь у формуванні доходів бюджетів органів місцевого самоврядування, фінансово підтримуючи місцеве самоврядування. У 2000 році було закладено основи реформування міжбюджетних відносин, здійснено чіткий, порівняно з попередніми роками, розподіл дохідних джерел між державним та місцевими бюджетами. З набранням чинності у 2001 році Бюджетним кодексом України була розширена податкова база та гарантована частка від обсягів загально-державних податків і зборів, які залишаються у місцевих бюджетах у вигляді трансфертів вирівнювання. а перелік власних і закріплених за місцевими бюджетами та бюджетами місцевого самоврядування доходів визначено у статтях 64, 65, 66 та 69 Бюджетного кодексу.

Міжбюджетні відносини є важливим чинником вирівнювання розвитку адміністративних територій, забезпечення однакових умов доступу громадян до послуг держави незалежно від місцезнаходження. Завдання зводиться до створення такого механізму міжбюджетних відносин, який є основою ефективності бюджетів усіх рівнів у частині забезпечення добробуту населення. Бюджетний кодекс України в редакції 2010 року вводить такі новації щодо вдосконалення міжбюджетних відносин:

1. Розширено перелік видатків, що враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів, за рахунок видатків на:

– фінансування центрів соціальної реабілітації дітей-інвалідів; центрів професійної реабілітації інвалідів (підп. «а» п. 4 ч. 1 ст. 89, підп. «а» п. 4 ст. 90);

– фінансування центрів соціально-психологічної реабілітації дітей; соціальні гуртожитки для бюджетів міст республіканського та обласного значення, районних та обласних бюджетів (підп. «а» п. 4 ч. 1 ст. 89, підп. «а» п. 4 ст. 90);

– утримання позашкільної освіти (заходи районного значення, республіканського автономної республіки крим і обласного значення з позашкільної роботи з дітьми) (підп. «д» п. 1 ч. 1 ст. 89);– виплату грошової компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги (підп. «а» п. 4 ч. 1 ст. 89).

2. *Надано вичерпний перелік субвенцій на здійснення державних програм соціального захисту, що конкретизує категорії громадян, яким надаються пільги за рахунок цих субвенцій (які раніше щорічно передбачалися у законі про Державний бюджет України) (ч. 2–5 ст. 102).*

3. *Доповнено перелік трансфертів, передбачених статтею 96 цього кодексу:*

а) додаткова дотація на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів (передбачається щорічно законом про Державний бюджет України (п. 2 ч. 1 ст. 97 «трансферти, які надаються з Державного бюджету України місцевим бюджетам»); б) інші дотації та субвенції (ч. 6 ч. 1 ст. 97); 4. передбачено вирішення на постійній основі таких питань:

а) механізм перерахування міжбюджетних трансфертів місцевим бюджетам (ст. 108);

б) пропорції розподілу додаткової дотації на вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів тощо.